

Непомнящий А.А. Товариство захисту та збереження в Росії пам'яток мистецтва та старовини та старожитності Херсонесу: нові джерела

На підставі нового корпусу документів із Наукового архіву Інституту історії матеріальної культури РАН розглянуто раніше невідомі сюжети взаємовідносин співробітників Складу місцевих старожитностей (Музею в Херсонесі) з монастирем Товариством захисту та збереження в Росії пам'яток мистецтва та старовини за посередництва Імператорської Археологічної комісії. Уперше оприлюднена службова записка керівника розкопок Р.Х. Лёпера, яка надає можливість простежити хід наукового вивчення пам'ятки.

Ключові слова: Товариство захисту та збереження в Росії пам'яток мистецтва та старовини; Херсонес, Р.Х. Лёпер, охорона культурної спадщини.

Nepomnyashchiy A.A. The society of the protection and conservation in Russia monuments of art and antiquities and ancient Chersonese: new sources

On basis of the new documents from the Scientific archive of the Institute of material culture history RAS previously unknown subjects of interrelations of the employees of the Warehouse of local antiquities (the Museum in Chersonese) with the monastery and with the Society for the protection and conservation in Russia monuments of art and antiquities with the mediation of the Imperial Archaeological Commission were disclosed. For the first time the office memo of the head of excavations R. C. Leper, revealing the course of archaeological research was published.

Keywords: the Society for the protection and conservation in Russia monuments of art and antiquities; the Chersonese, R. C. Leper, guarding of cultural heritage.

Подано до друку: 17.03.2013 р.

УДК 930.253:069 (477.75)

В.В. АКІМЧЕНКОВ

**Севастопольське музейне об'єднання
(1928–1940): невідомі сторінки діяльності**

Стаття присвячена історії формування та розвитку Севастопольського музейного об'єднання. Охарактеризовано роль цієї установи у розгортанні пам'яткоохоронної справи на території Кримського півострова. Виділено тенденції у сфері музейного будівництва Радянського Союзу в 30-ті роки ХХ ст.

Ключові слова: Севастопольське музейне об'єднання, Музей печерних міст, Інкерманський монастир, Д.М. Анкудінов.

Тенденції кінця 20-х – 30-х років ХХ ст. у сфері музейної справи Радянського Союзу мають свої специфічні риси, які вирізняються від інших етапів радянської історії. Політичний клімат тоталітарної держави визначав хід наукового прогресу, особливо у гуманітарних науках, і тим більше у музейництві, яке «потребувало» перебудови за соціалістичними принципами. Нескінченні «чистки» серед краєзнавців призводили до незворотних деформацій у науці. Нав'язана схема методології марксизму й інші насильницькі втручання та заборони спричинили надмірну заідеологізованість друкованих праць і звузили спектр наукових досліджень, що ускладнює вивчення тієї епохи.

За період з 1940 до 2011 р. у вітчизняній історіографії не існує жодної наукової розвідки яка була би присвячена Севастопольського музейному об'єднанню (далі – СМО). Певні орієнтири задає лише студія професора А.А. Непомнячого, де розглянуто панораму розвитку кримознавства у 20-ті – 30-ті роки ХХ ст. [1], а також атмосферу музейної справи того часу [2]. Тому саме архівні матеріали та музейні фонди слугують основою при розгляді поставленої проблеми, та на джерельній основі спростовують міф про нібито повну відсутність діяльності Музейного об'єднання.

Протягом існування СМО до його складу входило 7 музеїв: Військово-історичний (створено на основі Музею оборони Севастополя), Державний Херсонеский історико-археологічний музей [3], Музей революції (створений 10 червня 1928 р.), Картинна галерея (створена у 1927 р.), Панорама «Оборона Севастополя 1854–1855 рр.», Севастопольський музей краєзнавства [4] та Музей печерних міст.

Питання щодо створення Севастопольського музейного об'єднання обговорювалося на рівні республіканських органів влади. 29 липня 1927 р. колегія Народного комісаріату освіти Кримської АСРР прийняла постанову про створення Музейного об'єднання у Севастополі. В свою чергу Головне управління науковими, науково-художніми та музейними установами (Головнаука) Наркомосу РРФСР підготувала свій висновок, де йшлося про доцільність створення подібної установи. Вважалося за необхідне об'єднати музеї міста, крім Херсонесу, з метою раціоналізації їх діяльності. Також було запропоновано створити при Музеї краєзнавства та Картинній галереї самостійні наукові ради та загальну раду для Військово-історичного музею і Панорами, реорганізував Картину галерею в Художній музей [5].

Зрештою це питання було винесено на розгляд Ради Народних Комісарів Кримської АСРР. 1 серпня 1928 р. з доповіддю виступив народний комісар освіти Криму Мамут Муратович Недим. Він наполягав на створенні Об'єднання, адже це входило у плани Наркомосу, оскільки таким чином було знайдено механізм залагодження наукової та культурно-просвітньої діяльності низки міських музеїв.

Зазначимо, що керівництво Кримської республіки давно бажало «упередити небажаний паралелізм у роботі окремих установ» [6], кількість яких невпинно зростала [7]. Так було вирішено й питання стосовно координації господарської й організаційної роботи, скорочені видатки на утримання керівного сектору кожного музею. При цьому жоден із музеїв не втратив своєї автономії у сфері наукової діяльності. Наприкінці серпня 1928 р. була розпочата ревізія й облік майна Об'єднання, матеріали свідчать про незадовільний стан музейної мережі міста, яка потребувала негайного реформування [8].

Музейне об'єднання внесло суттєвий доробок у налагодження пам'яткоохоронної справи у Південно-Західному Криму. Саме за ініціативи його керівництва було створено Музей печерних міст. 19 жовтня 1937 р. Рада Народних Комісарів Кримської АСРР проголосила «територію, зайняту печерними містами Чуфут-Кале, Тепе-Кермен, Киз-Куле, Качі-Кальон, Сюрень, Мангуп-Кале, Ескі-Кермен, північну частину плато Топшану, печерні комплекси Донатор, Шулдан, Чилтер, Бакла, Інкерман та в обриві скелі Монастирській на лівому узбережжі Чорної річки, у скелі, на початку Советської балки, плато Уч-Баш – передати до складу нового музею, проголосивши цю територію державним заповідником» [9]. Однак, цій події передувала наполеглива праця керівництва Севастопольського музейного об'єднання за право створення подібної установи.

Так, 10 травня 1937 р. на засіданні Севастопольської міськради з доповіддю про необхідність і своєчасність створення МПГ виступив директор СМО Д.М. Анкудінов. Негайне вирішення цього питання було визнане за необхідність, адже незрозумілим залишався статус цілої групи пам'яток історії, археології та культури. У результаті ініціатива була підтримана міськрадою.

Місцем розміщення нового музею керівництво СМО обрало Інкерман. Про це Д.М. Анкудінов доповів на засіданні міськради. Також назріло питання про встановлення точних кордонів «печерних міст» (для вирішення цього питання до Криму було направлено землеміра Химинського [10]) й передачі до музею усіх раніше вивезених артефактів з цих пам'яток [11]. Ініціатива створення Музею печерних міст була підтримана як урядовими органами республіки, так й науковими установами країни [12]. У листі Народного Комісаріату Освіти Кримської АСРР йшлося про те, що «зростає попит на лекції історичного змісту, на екскурсії історичними місцями <...> Роботи у Криму цілої групи експедицій та авторитетних наукових установ зібрали багато цікавих та цінних історичних матеріалів з питання вивчення печерних міст. Але, все знайдене знаходиться у сховищах Академії наук або у запасних фондах деяких великих центральних музеїв» [13]. 21 липня 1936 р. Державна академія історії матеріальної культури надіслала до Раднаркому республіки прохання закріпити за музеєм територію «печерних міст» Криму та підтримала клопотання СМО щодо цього питання. Деякі вчені-кримознавці також продемонстрували наміри допомогти у створенні музею своїми знаннями та досвідом, оскільки це був «перший досвід у світовому масштабі будівництва музею безпосередньо на місці» [14]. Вагомий внесок у формування та розбудову Музею печерних міст вніс спадковий доглядач фортеці Кирк-Єр – Яків Абрамович Дубинський (1895–1958) [15].

Упродовж 1937 р. працівники новоствореного музею та зібрані матеріали знаходилися при Будинку вчителя у Севастополі [16]. Для облаштування Музею

печерних міст Музейному об'єднанню було передано Благовіщенський корпус Інкерманського монастиря. Ліквідація церкви там відбулася ще 20 травня 1926 р. згідно з постановою КримЦВК – з огляду на те, що «відсутні бажані які би використовували її у культових цілях» [17]. Тому на момент створення музею тут мешкали робітники різноманітних севастопольських підприємств: Севгресу, Жилдору, Бензоскладстрою тощо, яких планувалося переселити до іншого приміщення. На організацію МПГ офіційно було обіцяно 50 тис. руб. [18]. Але до 29 липня 1937 р. вдалося отримати лише 25 тис. руб., що спричинило певні труднощі у питанні своєчасного закінчення усіх робіт [19]. Керівництву СМО було дане завдання до 1 січня 1938 р. привести в належний стан приміщення, а до 1 травня 1938 р. відкрити у ньому музей. Незважаючи на підтримку як зі сторони РНК Криму, так й Севастопольської міськради – багато питань залишалося невирішеними. У лютому 1938 р. приміщення Благовіщенського корпусу не було остаточно передано СМО, а в його приміщеннях мешкало 14 родин робітників місцевих підприємств. Зважаючи на такі обставини керівництво Музейного об'єднання звернулося до міськради з проханням передати для нового музею приміщення мечеті в Інкермані, на що отримало відмову, адже вона використовувалося у якості гуртожитку [20].

20 жовтня 1937 р. до Кримської АСРР приїхала інспектор Музейного відділу Наркомпросу РРФСР К.А. Врочинська, яка здійснила обстеження кримських музеїв, у т.ч. – Музею печерних міст, шляхом участі у двох засіданнях Музейного об'єднання. Перше – було присвячено доповіді начальника експедиції археологічних розкопок, друге – визначенню профілю музею, п'ятирічного плану його організації та розвитку. Також було вирішено питання й про створення бібліотеки музею; до збірки останньої передали дублікатні екземпляри з бібліотеки Севастопольського музею краєзнавства, який у цей час не мав власного приміщення та знаходився при Військово-історичному музеї [21].

Процес затягування у формуванні музею мав негативний вплив на стан історичних пам'яток регіону. Наприкінці 1938 р. голова Бахчисарайської міської ради направив до Раднаркому Кримської АСРР листа, у якому зазначав, що в місті та на його околицях існує низка пам'яток, які знаходяться у віданні Музейного об'єднання та Наркомосу республіки. Становище цих об'єктів, за його словами, було незадовільним: деякі фонтани було зруйновано, а окремі дюрбе знаходилися у напівзруйнованому стані [22]. У якості додатку до листа директором Державного бахчисарайського палацу-музею тюрксько-татарської культури був складений перелік історичних пам'яток, які потребували негайної допомоги.

Було виокремлено 15 об'єктів: кімната XVIII ст. (у пров. Міліцейському, 16) з елементами дерев'яного декору й арабським розписом, яка використовувалася як підсобне приміщення; діючий мармуровий фонтан XVIII ст. з орнамен-

том (у пров. Міліцейському, 17); недіючий фонтан XVIII ст. зі штучного каменю й орнаментом на території приватного будинку (у пров. Міліцейському, 10); фонтан Сирлик-Чешме XVIII ст. з орнаментом; лазня Сари-Гузель з написом XVI ст. у напівзруйнованому стані (на вул. Чурук-Су, 147); Ескі-Дюрбе XIV–XV ст. з орнаментом і написом, купол якої потребував ремонту; дюрбе Діляри-Бікєч і Єшіль-Джами XVIII ст.; дюрбе № 1 (XV ст.), № 2 та № 3 Ахмет-Бея та хана Мухамет-Гірея XVI ст. (у поселенні Азиз); дюрбе Хаджі-Менглі-Гірея XVI ст. з орнаментом (у поселенні Салачик); кладовище Кири Азизлер XIV–XV ст., яке потребувало відновлення та Успенський монастир XV ст. Але слід зазначити, що поганий стан цих пам'яток було задокументовано ще наприкінці 20-х років XX ст. під час їх обстеження У.А. Боданинським і Б.М. Засипкіним [23].

Ситуація навколо музею ставала нестерпною, у її вирішення доводилося втрутитися НКП РРФСР та особисто наркому освіти Н.К. Крупській. Саме через це здійснювався гучний скандал між виконкомом Кримської АСРР та науково-освітніми установами Севастополя. До Президії Верховної Ради республіки Наркомосом було надіслано лист про стан севастопольських наукових і музейних установ. Йшлося про нецільове використання мечеті в Інкермані, про боротьбу місцевого архіву та майстерень за право володіти польським костелом й про незадовільний стан Петропавлівської церкви. Жодна з інстанцій не бажала йти на поступки, що в свою чергу мало негативний вплив на розгортання науково-дослідної справи у регіоні.

Таким чином, хоча офіційною датою створення Музею печерних міст вважається 19 жовтня 1937 р., але справжня систематична робота з археологічного вивчення й охорони ввірених йому пам'яток історії, співробітниками цієї установи, була розпочата лише на початку літа 1938 р., про що свідчать численні газетні статті місцевої преси [24]. У грудні 1938 р. Музей печерних міст підготував 420 фотознімків археологічних розкопок печерного міста Мангуп-Кале, які було зроблено влітку 1937 р. Ці фотографії було відправлено до Державного Історичного музею в Москву [25].

Саме у 30-ті роки XX ст. тенденції у сфері музейного будівництва набувають соціалістичного забарвлення. Всі установи цього типу було побудовано за марксистсько-ленінською ідеологією й поступово «удосконалювалися» та реформувалися згідно з ідейною структурою «Краткого курса ВКП(б)» Й. Сталіна. У цей час доводиться до життя соціалістична методологія побудови музеїв, основи котрої опрацьовувалися ще наприкінці 20-х років XX ст. Постановою Президії Всесоюзного центрального виконавчого комітету «Про стан та завдання музейного будівництва в автономних радянських соціалістичних республіках й автономних областях» від 20 серпня 1933 р. було вирішено, що «музеї національних республік і областей, котрі повинні бути одним із опорних пунктів марксист-

сько-ленінського виховання й технічною базою пропаганди серед широких мас – в дійсності, ані за характером, ані за якістю своїх експонатів, не відповідають своєму призначенню», тому їх слід привести до належного стану [26].

У цей час СМО розширило свої заходи щодо збереження історичної пам'яті та популяризації культурного надбання Севастополя. Серед загального корпусу радянської кримознавчої спадщини чітко виокремлюється численна ланка популярних видань СМО (путівники, описи та поштові картки). Особливої уваги заслуговують роботи наукового співробітника Військово-історичного музею Володимира Петровича Бабенчикова. Він відігравав значну роль у популяризації пам'яткознавства в Севастополі. Творчий доробок В.П. Бабенчикова становить 2 популярні роботи [27], які протягом 20-х – 30-х років ХХ ст. витримали понад 20 перевидань, і більше 30 статей у пресі, кількість же його неопублікованих праць – численна. В свою чергу, поштові картки з видами Севастополя друкувалися Об'єднанням в деяких випадках самостійно, а деколи з залученням Кримського державного видавництва [28].

Перехід Севастополя на режимне положення суттєво вплинув на діяльність установ міста й життя населення. Скоротилася кількість відвідувачів музеїв, коштів не вистачало, тому довелося перейти на утримання з місцевого бюджету, хоча до цього Об'єднання обходилося без дотацій з боку фінансових органів [29]. У грудні 1939 р. була проведена старанна інвентаризація майна СМО, під час якої було виявлено нові експонати. В цей же час заступник наркома освіти Кримської АСРР т. Акімов підготував доповідного листа «Про стан і завдання музейного будівництва Криму», у якому наполягав на реорганізації Музейного об'єднання, яке «фактично треба ліквідувати як надбудову й виділити музеї у самостійні <...> тим паче, що все це диктується умовами режиму міста Севастополя [курсив наш – авт.]» [30]. Це питання було винесено на розгляд Ради Народних Комісарів Кримської АСРР, яка 28 листопада 1939 р. прийняла постанову про ліквідацію СМО [31]. 13 лютого 1940 р. було складено «Акт ліквідації Севастопольського музейного об'єднання» [32]. До ліквідаційної комісії увійшли: Д.М. Анкудінов (директор СМО), т. Кольченко (голова Севастопольського міськвідділу народної освіти) та В.М. Молотов (представник Наркомосу). На базі Об'єднання було утворено: Музей Кримської війни, Музей революції та Музей печерних міст [33]. Також вирішили, «в силу причин пов'язаних з режимом [міста Севастополя; курсив наш – авт.], перевести Музей печерних міст до Бахчисараю, де «він буде доступний робітникам» [34]. Музей печерних міст отримав від СМО всі державні акти на земельні ділянки «печерних міст» [35].

Севастопольське музейне об'єднання – це явище, аналогів якому з подібної організації роботи музеїв не існувало. За 12 років свого існування воно суттєво вплинуло на розгортання науково-дослідної справи у Південно-Західній части-

ні Кримського півострова. Саме завдяки завзяттю й наполегливості керівництва СМО було сформовано Музей печерних міст, який став центром систематичного вивчення «печерних міст» і низки інших археологічних пам'яток. Але громадсько-політичні зміни в СРСР мали суттєвий вплив на усі сфери життя. Тому з переходом Севастополя на режимне положення змінився й звичний стан речей у місті. Це був перший із факторів, які призвели до ліквідації Севастопольського музейного об'єднання. Саме в цей час зійшла нанівець активність місцевого краєзнавчого осередку, а про створення чогось якісно нового не могло бути і мови.

Джерела та література

1. *Непомнящий А.А.* Профессор Николай Эрнст : страницы крымского краеведения / А.А. Непомнящий ; Центр памятниковедения НАН Украины. – К. : СтилоС, 2012. – 464 с. – (Серия : «Библиография крымоведения» ; вып. 15).
2. *Непомнящий А.А.* К истории погрома 1937–1938 годов в крымских музеях / А.А. Непомнящий // Музеи XXI века : новые реалии, новые подходы, новые возможности : сб. матер. Респ. науч. конф. / Мин. культуры АР Крым. – Симферополь, 2013. – С. 188–207.
3. За свідченням О.І. Полканова Херсонський музей входив до складу СМО лише декілька років, а зрештою став самостійним та знаходився під керівництвом Головної науки НКП РРФСР (див.: *Полканов А.И.* История музейного дела и охраны памятников культуры за десять лет Советской власти в Крыму / А.И. Полканов // Известия Таврического общества истории, археологии и этнографии. – 1931. – Т. 4 : к 10-тилетию власти Советов в Крыму. – С. 93–123).
4. Про входження СМК до складу СМО існують певні розбіжності. Так, науковий співробітник Херсонського музею Г.Д. Белов зазначав, що Музей краєзнавства організаційно не підпорядковувався Об'єднанню (див.: Архів Міжшкільного краєзнавчого музею м. Севастополя, ф. СМК, ін. 137, № 62 [Лист Г.Д. Белова від 20 квітня 1975 р.], 2 арк.) Це судження не обгрунтоване, адже СМК не був класичною музейною установою. Це була спілка ентузіастів-краєзнавців, яка на громадських засадах створила музей, та не підпорядковуючись ні місцевим, ні державним органам влади. Його директор – Павло Бабенчиков у другій половині 30-х років ХХ ст. прийняв рішення передати всі зібрані матеріали до Об'єднання, які й розмістили при Військово-історичному музеї. У свою чергу, за СМК залишили деякі неофіційні та юридично не закріплені права. Це й стало трагедією, тому що під час ліквідації СМО було не до відновлення Музею краєзнавства, тим паче, що засновника та колишнього директора музею було засуджено за політичного статтею.
5. Державний архів у Автономній Республіці Крим (далі – ДААРК), ф. Р-652, оп. 1, спр. 1393, арк. 61.
6. Так, 13 грудня 1929 р. під час чергової наради музейних робітників Кримської АСРР О.І. Полканов заявив, що археологічна робота у Севастопольським районі повинна проводитися Державним Херсонським історико-археологічним музеєм, а не Музеєм краєзнавства. На що репліку відреагував директор Музею краєзнавства П.П. Бабенчиков, який зазначив, що «самостійну археологічну роботу музей не веде, але пам'ятки нав'язуються самі» (див.: Національний заповідник «Херсонес Таврійський», науковий архів, спр. 466, арк. 56–59).
7. ДААРК, ф. Р-652, оп. 1, спр. 1393, арк. 59.
8. Державний архів міста Севастополя, ф. Р-518, оп. 1, спр. 13, арк. 58.
9. ДААРК, ф. Р-652, оп. 10, спр. 59, арк. 33.
10. Пещерные города-заповедники // Маяк Коммуны. – 1938. – 27 февр. – С. 4.
11. ДААРК, ф. Р-652, оп. 10, спр. 36, арк. 102.
12. Там само, оп. 11, спр. 384, арк. 4.
13. Там само, оп. 10, спр. 58, арк. 59 зв.

14. *Бабенчиков [В.П.]* Единственный в мире музей пещерных городов / В.П. Бабенчиков // Маяк Коммуны. – 1936. – 26 июля. – С. 3.
15. Яків Абрамович Дубинський (20 січня 1895, Феодосія – 1958) – спадковий доглядач фортеці Кирк-Єр, один із засновників Музею печерних міст, 30 років присвятив археології Криму. Вніс суттєвий доробок у збереження та вивчення культурної спадщини караїмів. З 1918 р. газзан (настоятель) кенаси в Чуфут-Кале. З 1928 р. здійснював розвідки та розкопки у південно-західному нагір'ї Криму. В 1936 р. почав працювати у Севастопольському музейному об'єднанні. Приймав участь у розкопках, що здійснювала Державна академія історії матеріальної культури на Ескі-Кермені в 1937 р. та на Мангуті в 1938 р. (докладніше див.: Я.А. Дубинський : [некролог] // Советская археология. – 1959. – № 3. – С. 283; *Полканова Т.А.* Основатель Музея пещерных городов : памяти Я.А. Дубинского / Т.А. Полканова // Крымские караимы : происхождение, этнокультура, история / Ассоциация «Крымкарайлар». – Симферополь : Доля, 2005. – 160 с.).
16. ДААРК, ф. П-35, оп. 1, спр. 153, арк. 21.
17. *Терещук Н.М.* Взаимоотношения Инкерманского монастыря Св. Климента и местных органов власти в 1920-е гг. по документам церковного стола / И. М. Терещук // Херсонес – город Святого Климента : тез. докл. и сообщ. VI Межд. конф. по церковной археологии / Нац. заповед. «Херсонес Таврический». – Севастополь, 2011. – С. 38–39.
18. ДААРК, ф. Р-652, оп. 10, спр. 58, арк. 59 зв.
19. Там само, спр. 141, арк. 153.
20. Там само, спр. 12, арк. 2.
21. Докладніше див.: *Акімченков В.В.* «Академия в миниатюре»: Севастопольский музей краеведения (1923–1939) / В.В. Акимченков ; под ред. А.А. Непомнящего ; Таврический нац. ун-т им. В.И. Вернадского, Центр памятниковедения НАН Украины и УООПИК. – К. ; Симферополь : АнтикВА, 2012. – 120 с. – (Серия : «Библиография крымоведения» ; вып. 17).
22. ДААРК, ф. Р-652, оп. 15, спр. 12, арк. 51.
23. Охрана и изучение памятников истории и культуры в Крымской АССР : исследования и документы / авт.-сост. А.В. Хливнюк ; под ред. А.А. Непомнящего ; вступ. ст. Н.О. Гриненко ; комм. Н. В. Кармазиной и др. – Симферополь : СГТ, 2008. – 240 с. – (Серия : «Библиография крымоведения» ; вып. 11).
24. Докладніше див.: *Акімченков В.В.* З історії археологічного музейництва Криму у 20-ті – 30-ті роки ХХ століття : за матеріалами газети «Маяк Коммуны» / В.В. Акімченков // Кразнаство. – 2012. – № 1. – С. 111–118.
25. Фотоснимки с раскопок в Мангут-Кале // Маяк Коммуны. – 1938. – 12 дек. – С. 4.
26. О состоянии и заданиях музейного строительства в АССР и АО // Бюллетень Народного комисариата по просвещению РСФСР. – 1933. – № 18. – С. 3.
27. *Бабенчиков В.П.* Панорама штурма 6-го июня 1855 г. : путеводитель по картине / В.П. Бабенчиков. – [1-е – 12-е изд.]. – Севастополь, [1927–1938]. – 19 с. ; *Він же.* Панорама обороны Севастополя : штурм 6 июня 1855 г. / В.П. Бабенчиков ; Севастопольское музейное объединение. – Севастополь : Гос. Изд-во Крымской АССР, 1939. – 13-е изд. – 32 с. ; *Він же.* Описание войны в Севастополе (1854 – 1855) / В.П. Бабенчиков ; Гос. Военно-исторический музей. – [1-е – 4-е изд.]. – Севастополь, [1928–1930]. – 38 с.
28. Севастополь : пристань III-го Интернационала : [почтовая карточка] / изд. Крымгосиздата и Севастопольского музейного объединения. – Севастополь, [после 1930 г.] ; № 22 : Севастополь : санаторий им. Сталина : [почтовая карточка] / изд. Севастопольского музейного объединения. – Севастополь, [после 1928 г.]
29. ДААРК, ф. Р-20, оп. 10, спр. 131, арк. 34 зв.
30. Там само, ф. Р-652, оп. 15, спр. 66, арк. 177.
31. Там само, арк. 2 зв.
32. Опублікований текст джерела див.: *Акімченков В.В.* Документи місних архівів як джерело по історії музейного дела : на прикладі Государственного архива в Автономной Республике

- Крым / В.В. Акимченков // Сіверщина в історії України : зб. наук. праць / Нац. заповід. «Глухів», Центр пам'яткознавства НАН України і УТОШК. – К. : Глухів, 2011. – Вип. 4. – С. 46–48.
33. ДААРК, ф. Р-20, оп. 10, спр. 131, арк. 34 зв.
34. Там само, ф. Р-652, оп. 15, спр. 66, арк. 177.
35. Там само, ф. Р-20, оп. 10, спр. 131, арк. 70.

Акимченков В.В. Севастопольское музейное объединение (1928–1940): неизвестные страницы деятельности

Статья посвящена истории формирования и развития Севастопольского музейного объединения. Охарактеризована роль этой организации в развертывании памятникоохранительной деятельности на территории Крымского полуострова. Выделены тенденции в сфере музейного строительства Советского Союза в 30-е годы XX в.

Ключевые слова: Севастопольское музейное объединение, Музей пещерных городов, Инкерманский монастырь, Д.М. Анкудинов.

Akimchenkov V.V. Sevastopol museum association (1928–1940): unknown pages of activity

Article is devoted to history of formation and development of the Sevastopol museum association. The role of this organization in expansion of the cultural heritage protecting activity in the territory of the Crimean peninsula is characterized. It is allocated tendencies to the sphere of museum construction of the Soviet Union in the 30th years of the XX century.

Key words: Sevastopol museum association, Museum of the cave cities, Inkerman monastery, D.M. Ankudinov.

Подано до друку: 15.04.2013 р.

УДК 94(477.6)»1926–1929»

О.В. ПРИНЬ

**Наукове товариство на Донеччині:
міфи та реалії ХХ століття**

У статті розглянуто історичний процес створення у м. Луганську науково-дослідного підрозділу Донецького інституту народної освіти, основні заходи органів влади, окремих науковців і викладачів зі створення Наукового товариства на Донеччині та його робочих секцій.

Ключові слова: науково-дослідна кафедра, професор, С.Г. Грушевський, Донецький інститут народної освіти (ДІНО), Луганськ, Наркомпрос УСРР, губвиконком, окрвиконком.

Запровадження політики українізації та ліквідації неписьменності сприяло розгортанню на Луганщині розгалуженої мережі шкіл, бібліотек, музеїв, клубів, а також розвитку першого вищого навчального закладу в м. Луганськ – Донецького інституту народної освіти (далі – ДІНО). Реалізація основних засад політики українізації вимагала створення в цьому інституті нових навчальних, наукових й інших допоміжних підрозділів. З'являються педагогічний музей, кабінети зоології та красзнавства, педологічна лабораторія та ін. [1].

Метою цієї статті є з'ясування достовірності факту заснування та діяльності науково-дослідного підрозділу ДІНО – кафедри донбасознавства.